

Kritisk tenkning

Magne Jørgensen

Høyere utdanning bør medføre at man lærer å vurdere holdbarhet til argumentasjon og blir en kritisk tenker. I en slik opplæring bør det inngå oppøving av ferdigheter i vurderinger av studiers og erfaringers gyldighet og relevans. Særlig innen IKT, der ting endrer seg svært fort og mye udokumenterte påstander fremsettes, tror jeg dette er viktig. Bedre vurderinger av argumentasjon framsatt om nye IT-verktøys effektivitet vil for eksempel kunne medføre at det er mindre sannsynlig at store feilinvesteringer gjøres.

Hvordan står det så til med våre fremtidige IT-sjefer, systemutviklere og prosjektlederers kunnskap og ferdigheter på dette feltet? Jeg har ikke klart å finne noen undersøkelse på dette, men min egen erfaring fra flere år som underviser ved høyskoler og universitet tilsier at det står dårlig til. Sunn skepsis er ofte til stede, men svært få har fått opplæring i systematiske metoder for kritisk tenkning i praktiske fagsituasjoner. Jeg ser heller ikke mye tegn til at en slik ferdighet kommer automatisk som følge av lang yrkeserfaring.

Den manglende evnen til kritisk tenkning gjenspeiler seg blant annet i hvordan brosjyrer og artikler om utviklingsteknikkers og teknologiers fortreffelighet leses og vurderes. Gode metoder for slik lesing og vurdering bør basere seg på en systematisk identifikasjon av påstand, argumentasjon og sammenhengen mellom disse (se boka "The logic of real arguments" av Alec Fisher for en god gjennomgang). Det jeg imidlertid observerer er at fagstoff, selv når det er av tvilsom holdbarhet, leses omtrent som prosa. Prosaens skyldes trolig et langt liv på skolebenken der fagstoff forventes å bli lest fra side 1 og utover og hvor fokus er på å forstå og gjengi og i mindre grad på å vurdere holdbarhet og relevans. Uten ferdigheter i kritisk tenkning har elever og studenter en dårlig ballast i møtet med en virkelighet full av meningspåvirkere og behov for innhenting av oppdatert, gyldig informasjon.

En økt grad av kritisk tenkning krever ikke nødvendigvis komplisert opplæring. For eksempel har jeg observert i kurset mitt om evidensbasert systemutvikling at følgende måte å lese på fører til en mer kritisk holdning og bedre vurderinger av holdbarhet til påstander: 1) Skaff informasjon om bakgrunnen til den som skriver og vurder om det er grunn til å anta en skjevhet i argumentasjon, 2) Skumles teksten for å identifisere påstandene og om de er relevante for deg, 3) Gjør deg opp en mening om hva som bør kreves av evidens (funn, studier, troverdige erfaringer, etc.) for at du vil kunne akseptere påstandene, 4) Les teksten med det formål å identifisere evidens som støtter eller svekker påstander og konklusjoner, 5) Vurder om det er informasjon som mangler, for eksempel om fremstillingen er ensidig, 6) Vurder styrken i sammenhengen mellom evidens og påstand. I tillegg er det selvsagt viktig å kunne formulere en god problemstilling og å identifisere relevante erfaringer og studier med høy kvalitet. Mer om dette i Dybå, Kitchenham og Jørgensen, "Evidence-based software engineering for practitioners", IEEE Software, 2005.

Også denne teksten om kritisk tenkning bør leses kritisk. Jeg har en egeninteresse i utfallet siden jeg selv underviser i kritisk tenkning gjennom kurs i evidens-basert systemutvikling. Hovedpåstanden min er at utdanning, særlig høyere (etter-)utdanning i IKT, bør fokusere mer på opplæring i kritisk tenkning. Jeg har hittil bygget denne påstanden mest på egne, begrensede observasjoner og "sunn fornuft", noe som vel ikke er særlig betryggende for holdbarheten i argumentasjonen. Det finnes imidlertid studier som støtter opp under påstanden om nytten av opplæring i kritisk tenkning fra andre fagfelt, som for eksempel studien til Penningroth, Despain and Gray i Teaching of Psychology fra 2007. Spørsmålet er i hvilken grad slike erfaringer lar seg overføre til IT-sammenhenger. Jeg tror det gjør det, men det optimale ville være å ha en uavhengig, høykvalitets evaluering av effekten av ulike metoder for å fremme kritisk tenkning i grunnskole, videregående og høyere utdanning. Ha en kritisk tenkende dag.